

УДК: 633.1:338.439:330.342.146(477)

Борис ПОГРІЩУК

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Резюме. У статті висвітлено проблеми розвитку й функціонування зернопродуктового підкомплексу в ринкових умовах господарювання, охарактеризовано тенденції виробництва зернової продукції та визначено напрями підвищення ефективності зернового виробництва.

The summary. The Peculiarities of the Functioning of the Grain Crop Complex of Ukraine under Market Conditions. The issues of functioning of the grain crop complex of Ukraine under market conditions are studied; the tendencies of cereal production are characterized; the ways of production improvement are defined in this article.

Ключові слова: зернопродуктовий підкомплекс, зерновий ринок, зерновиробництво.

Постановка проблеми. Зерновиробництво має не тільки важливе соціально-економічне, а й політичне значення для розвитку національної економіки та забезпечення продовольчої безпеки держави. Зерно завжди належало до конкурентоспроможних продуктів на світовому ринку. Однією з характерних рис зерновиробництва є те, що один і той же продукт може використовуватись за різним призначенням. Тому дослідження сучасних тенденцій та визначення перспектив розвитку зернопродуктового підкомплексу в ринкових умовах господарювання набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку й функціонування зернопродуктового підкомплексу присвячена увага багатьох вчених: І.І.Лукинова, О.О.Сторожука, В.І.Бойка, С.С.Бакая, М.Г.Лобаса, П.Т. Саблука, І.І.Червена, М.Я.Полоцького, О.К.Слюсаренка, О.Г. Шпикуляка, Ю.П. Воскобойніка, Р.П.Саблука, О.В. Овсянікова, В.Л.Перегида та інших. Втім, виявлення тенденцій щодо сучасного функціонування підкомплексу, змін, що відбуваються протягом останніх років потребують проведення подальших досліджень. Метою статті є аналіз стану зернового ринку та розробка заходів щодо його активізації.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи виробничу сферу зернопродуктового підкомплексу, слід зазначити, що саме урожайність зернових культур є одним з визначальних показників ефективності виробництва. Цей показник відображає виробництво зерна в розрахунку на одиницю площі. Він дозволяє проаналізувати ефективність матеріальних затрат, а також здійснити співставний аналіз виробництва зерна (рис.1).

Як бачимо з наведених матеріалів, у зерновиробництві спостерігається підвищення рівня врожайності, зокрема, за досліджуваний період 2000 - 2008 р. у 1,8 рази, що пояснюється не лише сприятливими природно-кліматичними умовами, але й зниженням трудових, матеріальних і фінансових затрат на виробництво продукції шляхом впровадження прогресивних ресурсозберігаючих технологій, впровадженням у виробництво нових сортів та гібридів.

Суттєвим досягненням вітчизняної селекції є створення сортів озимої м'якої пшениці, які за якістю зерна належать до надсильних пшениць (Куяльник, Селянка, Панна, Сирена). При врожайності 70-80 ц/га вони гарантовано забезпечують одержання високоякісного зерна продовольчої пшениці.

Селекція зернових культур спрямовується насамперед, на вирішення питань адаптивності нових сортів, яка зв'язана з їх підвищеною морозо-, зимо-, посухо-, та жаростійкістю, на максимальну продуктивність із генетичним захистом урожаю від основних лімітуючих факторів довкілля, групову стійкість до хвороб, вилягання, обсіпання, проростання зерна в колосі, на високу якість зерна продовольчого, фуражного й пивоварного використання та орієнтована на конкретні виробничі умови.

Як відомо, за рахунок нових сортів і гібридів можна одержати 30-35% приросту врожайності. В Україні ведеться селекція практично всіх культур, які знаходяться у виробництві. З кожним роком державний реєстр сортів рослин України поповнюється новими сортами і гібридами. Нині в реєстрі налічується 3500 сортів і гібридів, з них 2380 української

Аграрні й екологічні проблеми економіки

селекції (60%). Площі посівів сортів і гібридів вітчизняної селекції становлять близько 90% [1, с. 4].

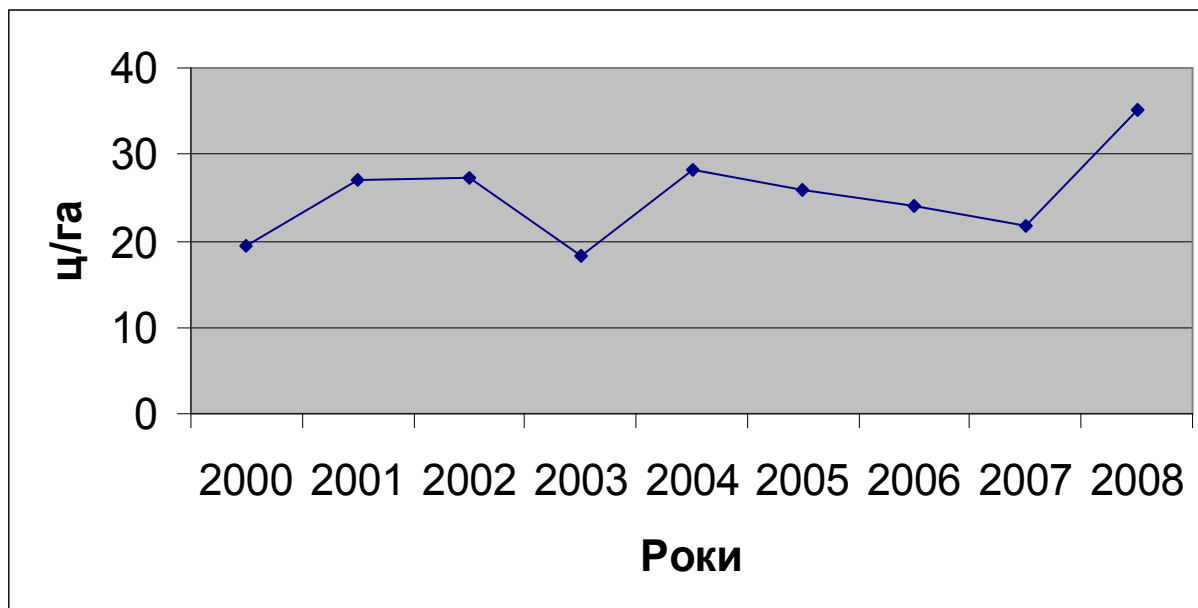

Рис.1. Урожайність зернових культур по Україні (всі категорії господарств)

На даний час спостерігається тенденція до збільшення частки групи зернових культур порівняно з технічними, частка яких, відповідно, зменшується. Посівна площа основних сільськогосподарських культур в Україні склала 26060 тис.га у 2007 році. При цьому площа під зерновими культурами становила 15114,8 тис.га, тобто 58% від усієї площі, що порівняно з 1990 роком перевищує дану частку на 13%.

Щодо структури посівних площ, зайнятих під зерновими культурами впродовж 1990 - 2008 рр., то слід відзначити їх загальне збільшення на 7,3% у 2008 р. порівняно з 1990 р. Відповідно, у 2008 році спостерігається зростання обсягів виробництва зернових культур (рис. 2).

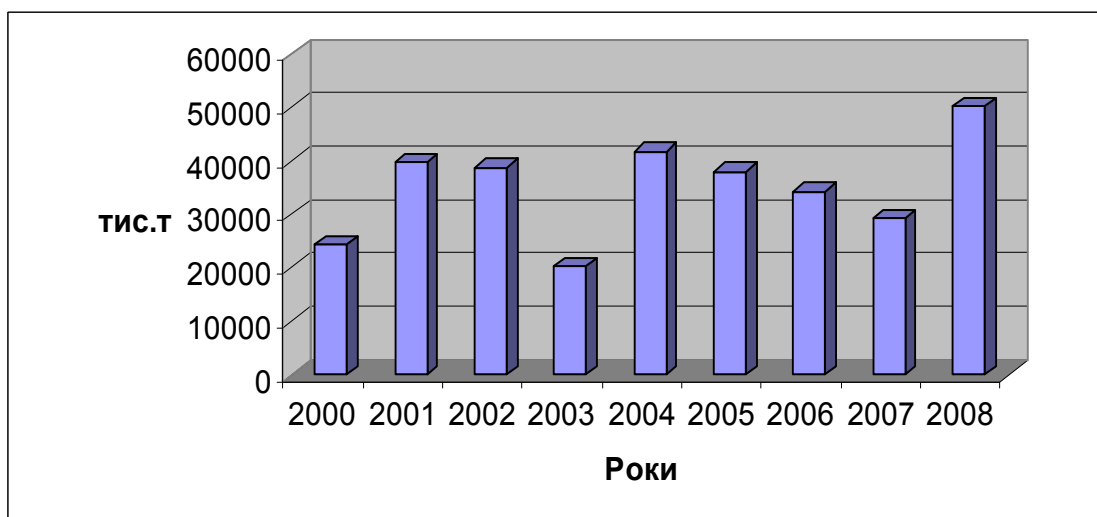

Рис. 2. Валовий збір зернових культур по Україні (всі категорії господарств)

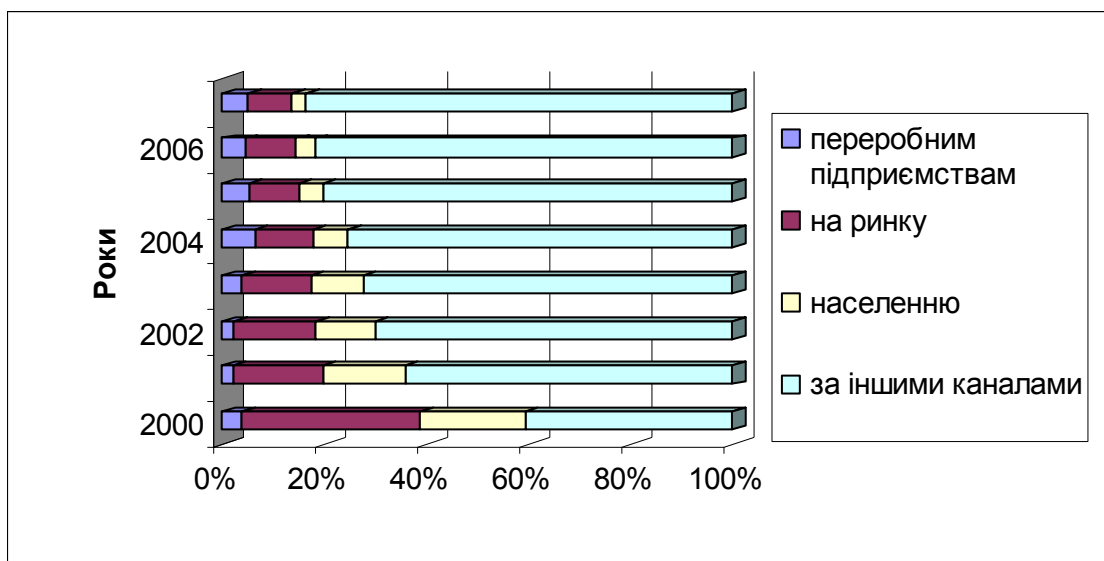
Оскільки найбільшу частку, зокрема, у 2007 році 78% у загальному обсязі виробництва зернових культур, займають сільськогосподарські підприємства (табл.1), вважаємо за доцільне розглянути структуру реалізації зернових культур в динаміці по Україні саме в цій категорії господарств (рис.3).

Таблиця 1

Динаміка виробництва зернових культур за категоріями господарств, тис. т

Категорії господарств	Роки							
	1990	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2007р. в % до 1990р.
Господарства усіх категорій	51009	24459	20234	41809	38016	34258	29295	57,4
Сільськогосподарські підприємства	49564	19964	14596	31709	28791	25698	22848	46,1
Господарства населення	1445	4495	5638	10100	9225	8560	6447	22,4

Незважаючи на досить розвинену мережу реалізації, на даний час на ринку зерна спостерігається ситуація перевищення пропозиція над попитом. На внутрішньому ринку невеликими обсягами зерно купують переробники, зокрема підприємства, що переробляють зерно на муку, виробники спирту, комбікормів, при цьому ціна закупівель є вкрай низькою.

Рис. 3. Структура реалізації зернових культур сільськогосподарськими підприємствами по каналах реалізації

На даний час спостерігається перенасичення ринку зерна, що виникло внаслідок ряду причин:

- недостатній обсяг експорту зерна, значна його частка залишається на внутрішньому ринку, відповідно, забезпечується дія базового закону економіки – чим більша кількість пропозицій, тим нижчий рівень цін;
- скорочення обсягів кредитування аграрного ринку, зумовлений кризою банківської сфери, що призвело до зменшення обігових коштів і, як наслідок, скорочення обсягів закупівель зерна на внутрішньому ринку.

З огляду на це, ефективність зернопродуктового підкомплексу має характеризувати не тільки ефективність безпосереднього виробництва, а й передбачати необхідність ефективної реалізації виробленої продукції. Отже, економічна ефективність зернопродуктового підкомплексу значною мірою залежить від багатьох показників і, зокрема, підвищення якості продукції на всіх стадіях її просування. Враховуючи стратегічне значення галузі, проблема підвищення якості знаходиться під державним контролем. Ми погоджуємось з думкою І.І. Лукінова, що сучасні ринкові трансформації вимагають посилення державного впливу на ринок, регулювання відтворювальних процесів, що зовсім не виключає, а, навпаки, посилює каталізуючі дії ринкових регуляторів на активізацію підприємництва (бізнесу) у розвинутому конкурентному середовищі [2, с. 231].

Рівень ефективності виробництва зерна, зберігання та переробки у значній мірі визначається ефективністю використання інвестованого капіталу, раціональним його розподілом, залученням інноваційних технологій, собівартістю продукції, прибутку й рентабельності діяльності суб'єктів господарювання. При цьому, державна інвестиційна політика має здійснюватись з метою регулювання капіталовкладень, структурної перебудови виробництва, його технічного та технологічного оновлення і модернізації.

Слід відмітити, що відносно регулювання ситуації у фінансовій сфері з сторони влади вже прийняті конкретні заходи. Зокрема, Кабінет Міністрів України Постановою № 995 від 12 листопада 2008 р. було врегульовано питання, пов'язані з пролонгацією кредитів підприємств агропромислового комплексу до 1 червня 2009 р. Згідно з прийнятим рішенням, кредити будуть віднесені до пільгових, тобто на них буде розповсюджено механізм часткової компенсації відсотків на використання кредитних ресурсів за рахунок державного бюджету. Так, у 2008 році підприємствами агропромислового комплексу залучено 14,2 млрд. грн., з яких близько 10 млрд. грн. оформлені як пільгові кредити. При цьому базовою ставкою повернення по пільговим кредитам є рівень облікової ставки НБУ (12%) [3]. Сучасний стан вітчизняного зерновиробництва, заслуговує на увагу щодо матеріально-технічного забезпечення, яке внаслідок недостатнього інвестування не забезпечує простого відтворення основних засобів. Сталість таких негативних тенденцій, в найближчі роки, може суттєво погіршити стан аграрного сектору.

Підвищення ефективності зернового виробництва можливе, на нашу думку, за рахунок удосконалення організації зернового ринку. До заходів, які б забезпечили підвищення окупності витрат при виробництві зерна належать:

- застосування підходів, що сприяли б підвищенню урожайності зернових культур, та зниженню їх собівартості;
- підвищення якості зерна;
- врахування досвіду підприємств з високоефективним веденням галузі.

Висновки. Для забезпечення конкурентоспроможності виробництва зерна необхідно здійснювати комплексні заходи на наступних рівнях: управлінський, виробничий, маркетинговий. Загальним критерієм оцінки ефективного функціонування зазначених рівнів пропонується наступне: для управлінського рівня - забезпечення оптимальних обсягів виробництва зерна та його собівартості; для виробничого рівня – відповідність якості зерна встановленим стандартам та вимогам споживачів для маркетингового – вивчення ринкової кон'юнктури, забезпечення реалізації виробленого зерна за максимальними цінами.

Використана література

1. Ситник В.П. Впровадження наукових розробок у виробництво: стан і перспективи // Економіка АПК. – 2005. - № 5. – С.4.
2. Лукинов И.И. Эволюция экономических систем / Лукинов И.И. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика». 2002. – 567 с. – (Российские академики об экономике).
3. ИА «АПК-Информ» - www.icps.kiev.ua